

สิทธิชุมชนกับการจัดการธุรกิจท่องเที่ยว : ภูชี้ฟ้า ภูชี้ดาว และภูชี้เดือน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย

Community Rights and Tourism Business Administration: Phu Chi Fa, Phu Chi Dao
and Phu Chi Duen Wiang Kaen Chiang Rai.

อดิสร ภูสาระ (Adisorn Pusara)¹

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องสิทธิชุมชนกับการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวภูชี้ฟ้า ภูชี้ดาว และภูชี้เดือน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการจัดการท่องเที่ยวภูชี้ฟ้า ภูชี้ดาว และภูชี้เดือน และ 2) เพื่อศึกษาการใช้สิทธิชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยว ภูชี้ฟ้า ภูชี้ดาวและภูชี้เดือน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ วิธีการศึกษาเฉพาะกรณีเชิงพรรณนา โดยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 15 คน จากตัวแทนผู้ประกอบการท่องเที่ยว ได้แก่ ผู้ประกอบการที่พัก ผู้ประกอบการรับส่งนักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการสินค้าและของที่ระลึกจำนวน 15 คน และผู้นำชุมชนจำนวน 6 คน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการจำแนกข้อมูล และพิจารณาคุณภาพงานวิจัยด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า

1. ประกอบการท่องเที่ยวเป็นราษฎรอาสาสมัครโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงตามแนวชายแดน กองทัพภาคที่ 3 มีอาชีพหลักคือ การเกษตร ส่วนการประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวเป็นอาชีพรอง โดยใช้สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรร่วมเพื่อประกอบธุรกิจการท่องเที่ยว ฤดูกาลท่องเที่ยวจะอยู่ในช่วงเดือนตุลาคมถึงกุมภาพันธ์ อันเป็นช่วงฤดูหนาว ธุรกิจที่มีการลงทุนสูงคือ ที่พัก รองลงมาคือ การรับส่งนักท่องเที่ยว และการจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึก โดยมีรายได้จากธุรกิจการท่องเที่ยวน้อยกว่ารายได้จากการเกษตร

2. สิทธิชุมชนกับการจัดการธุรกิจท่องเที่ยว เป็นสิทธิการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ราษฎรใช้ประโยชน์จากพื้นที่ที่ได้รับการจัดสรรสร้างที่พัก การใช้ระบบบริการสาธารณะ ได้แก่ ถนน และระบบประปาภูเขาชุมชน รวมถึงการสร้างเส้นทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบการท่องเที่ยวร่วมกันกำหนดราคาสินค้าและการบริการนักท่องเที่ยว การควบคุมพฤติกรรมนักท่องเที่ยว การจัดการขยะในแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการกีดกันผู้ประกอบการภายนอกชุมชนไม่ให้เข้ามาประกอบธุรกิจท่องเที่ยวในพื้นที่ ปัญหาของการจัดการท่องเที่ยวคือ ปริมาณของนักท่องเที่ยวที่ลดลง การจัดการขยะในพื้นที่ และความไม่มั่นคงในธุรกิจจากนโยบายรัฐด้านการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า

คำสำคัญ: สิทธิชุมชน การจัดการธุรกิจการท่องเที่ยว ภูชี้ฟ้า ภูชี้ดาว ภูชี้เดือน

Abstract

This research on community rights and tourism business management at Phu Chi Fa, Phu Chi Dao, and Phu Chi Duen, Wiang Kaen District, Chiang Rai Province aimed 1) to study the conditions of tourism management of Phu Chi Fa, Phu Chi Dao, and Phu Chi Duan tourism management. Wiang Kaen District, Chiang Rai Province A qualitative research method was used as a descriptive case study method

¹ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
E-mail: sorn1@hotmail.com

by collecting data from interviews. Fifteen key informants from tour operators, including accommodation operators, tourist transfer operators, as well as merchandise and souvenir operators, and six community leaders. The data were analyzed by data classification and research quality was assessed by the data triangulation method.

The result revealed that;

1. All the tourism entrepreneurs were volunteers at the borderline stability development project of the 3rd army area and had the main occupation as agriculture. As for the tourism business as a secondary occupation, using the community's rights to manage common resources for the tourism business. The high season will occur during October to February in winter. The highest investment business was resorts following with driving a shuttle for tourists and souvenir product sellers. Income from tourism business was lower than income from agriculture.

2. Community rights and tourism of business administration were tourism resource administration rights. People took advantage of the area which was received to build resorts and used public service systems, such as roads and the mountain water system of the community combined with building roads to tourist sites. Tourism entrepreneurs collaborated to fix product prices and tourist services, controlled tourists' behavior, and trash management in the tourist site, and obstructed external entrepreneurs not to doing business in the area. The problems of the tourism management were decreased tourists, trash management in the area, and unstable business impact from government policy to set Phu Chi Fah national site.

Keywords: Community Rights, Tourism Business Administration, Phu Chi Fa, Phu Chi Dao, Phu Chi Duen

วันที่รับบทความ : 2 พฤษภาคม 2566

วันที่แก้ไขบทความ : 5 สิงหาคม 2566

วันที่ตอบรับตีพิมพ์บทความ : 15 สิงหาคม 2566

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของงานวิจัย

ภูชี้ฟ้า ภูชี้ดาว และภูชี้เดือน เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญในพื้นที่ดอยผาหม่น จังหวัดเชียงราย เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ชายแดนไทย-สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว รัฐบาลได้จัดตั้งหมู่บ้านตามยุทธศาสตร์เพื่อความมั่นคงพร้อมจัดสรรพื้นที่ให้กลุ่มราษฎรอาสาสมัครเข้าไปตั้งถิ่นฐานและส่งเสริมการเพาะปลูกพืชเมืองหนาวอันเป็นพืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่ เมื่อมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภูชี้ฟ้า ก่อให้เกิดอาชีพเสริมให้กับราษฎรในพื้นที่คือการสร้างที่พักรับรองนักท่องเที่ยว การรับส่งนักท่องเที่ยว และการจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึกให้นักท่องเที่ยว สร้างรายได้ให้กับประชาชนที่ประกอบธุรกิจในพื้นที่ และจากนโยบายการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ภูชี้ฟ้า-ผาดั่ง อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย สนับสนุนให้หมู่บ้านที่อยู่ตามเส้นทางท่องเที่ยวใช้สิทธิชุมชน พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีความงดงามทางธรรมชาติ ได้แก่ ภูชี้ดาว พื้นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์เงิน และภูชี้เดือน พื้นที่หมู่บ้านร่มฟ้าหลวง สร้างรายได้เสริมให้กับราษฎรที่ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวแต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปริมาณนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นกับการจัดการบนพื้นที่ตลอดจนการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ส่งผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่

เมื่อรัฐบาลประกาศนโยบายทางคืนผืนป่า ตามคำสั่ง คสช. ที่ 66/2557 กำหนดเป้าหมายให้มีพื้นที่ป่าไม้เพิ่มขึ้นร้อยละ 40 และดำเนินคดีกับผู้ที่ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าไม้อย่างเด็ดขาด รวมถึงคำสั่ง คสช. ที่ 35/2559 ลงวันที่ 5 กรกฎาคม 2559 ที่ให้อำนาจเจ้าหน้าที่รัฐมีอำนาจ จับกุม ดำเนินคดี กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยวพื้นที่ภูทับเบิก จังหวัดเพชรบูรณ์ และดอยม่อนแจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ สร้างความวิตกกังวลต่อผู้ประกอบการท่องเที่ยวพื้นที่ดอยผาหม่น จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในพื้นที่ เพียงแต่ใช้สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรในพื้นที่เท่านั้น

จากปัญหาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมของการท่องเที่ยวและความขัดแย้งระหว่างผู้ประกอบการท่องเที่ยวกับเจ้าหน้าที่รัฐ โดยเฉพาะพื้นที่ภูทับเบิกและม่อนแจ่ม ซึ่งผู้ประกอบการท่องเที่ยวเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ประกอบธุรกิจในพื้นที่ ซึ่งรัฐไม่อาจออกเอกสารสิทธิ์สำหรับการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ได้ มีความเสี่ยงต่อการเกิดข้อขัดแย้งและการเผชิญหน้ากับเจ้าหน้าที่รัฐ ในขณะเดียวกันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้ให้ความสำคัญกับสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรด้วยวิธีการตามวิถีชีวิต ความเชื่อและประเพณีของตนเอง อันเป็นรากฐานสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ งานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นรายงานวิจัยถึงสภาพการจัดการท่องเที่ยวและการใช้สิทธิชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชน ด้วยวิธีการของตนเองในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวภูชี้ฟ้า ภูชี้ดาว และภูชี้เดือน ตำบลปอ อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการธุรกิจท่องเที่ยวภูชี้ฟ้า ภูชี้ดาว และภูชี้เดือน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย
2. เพื่อศึกษาการใช้สิทธิชุมชนกับการจัดการธุรกิจท่องเที่ยว ภูชี้ฟ้า ภูชี้ดาว และภูชี้เดือน อำเภอเวียงแก่น

จังหวัดเชียงราย

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านประชากร การวิจัยครั้งนี้ทำการศึกษาผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจำนวน 15 คน ได้แก่ ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจำนวน 9 คน จากผู้ประกอบการที่พัก ผู้ประกอบการรับส่งนักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการสินค้าและของที่ระลึก และผู้นำชุมชน พื้นที่หมู่บ้านร่มฟ้าทอง (ทางขึ้นภูชี้ฟ้า) หมู่บ้านร่มโพธิเงิน (ทางขึ้นภูชี้ดาว) และหมู่บ้านร่มฟ้าหลวง (ทางขึ้นภูชี้เดือน) และผู้นำชุมชนจาก ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลปอ อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงรายจำนวน 6 คน

2. ขอบเขตด้านระยะเวลาการวิจัย เดือนมกราคม - เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2566

2. แนวคิดทฤษฎี

2.1 สิทธิชุมชน

แนวคิดพื้นฐานของสิทธิชุมชนเป็นวิธีการจัดการทรัพยากรสินที่เป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับอำนาจอธิปไตย เนื่องจากชุมชนมีวิถีปฏิบัติกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ในขณะที่รัฐมีวิธีการจัดการในฐานะสาธารณสมบัติที่แตกต่างจากชุมชน ดังนั้นชุมชนจึงรวมกันต่อรอง เรียกร้องจากรัฐในการกำหนดวิถีปฏิบัติของตนเองตามจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมา

การกำหนดสิทธิในการใช้ทรัพยากรของชุมชน โดยที่โพสิทิว ฟานิชย์กุล (2546) ได้อธิบายถึงระบบอำนาจของชุมชน เพื่อจัดการการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรภายในชุมชน ดังนี้

1. ระบบอำนาจของชุมชนให้ความสำคัญกับสิทธิตามธรรมชาติ โดยอธิบายว่าทรัพยากรเป็นสมบัติของธรรมชาติ ไม่ใช่สมบัติส่วนตัวของใครหรือกลุ่มใด ดังนั้นทุกคนจึงมีสิทธิที่จะใช้ทรัพยากรอย่างเสมอกัน
2. การได้สิทธิดังกล่าวเป็นเพียงสิทธิการใช้ประโยชน์ไม่ใช่สิทธิในการครอบครอง เมื่อเลิกใช้ประโยชน์ก็หมดสิทธิ สมาชิกชุมชนคนอื่น ๆ ก็สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ต่อไป
3. การเข้าถึงและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าว มีสิทธิเพียงเท่าที่ใช้ประโยชน์จะจงหรือกักตุนไว้โดยไม่ใช้ประโยชน์ไม่ได้
4. การได้สิทธิดังกล่าวจะต้องไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น

ระบบอำนาจชุมชนเพื่อกำหนดสิทธิการใช้ทรัพยากรภายในชุมชน โดยชุมชนมีมุมมองการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรแตกต่างจากรัฐ การกำหนดสิทธิการเข้าถึง การดูแลบำรุงรักษาฟื้นฟูทรัพยากรในชุมชนจึงแตกต่างกัน โดย เลิศชาย ศิริชัย (2546) กล่าวถึงระบบจัดการทรัพยากรโดยจารีตชุมชนนั้น ชุมชนไม่ได้มองคำว่าสาธารณสมบัติ (common property) อย่างที่รัฐมอง ซึ่งหมายถึงว่าเป็นทรัพยากรที่ใครจะมาใช้ประโยชน์ก็ได้ แต่ชุมชนจะมองว่าเป็นสมบัติของชุมชน ผู้ใช้จะต้องใช้ตามกฎหมายจารีตของชุมชน ดังนั้น ก่อนที่รัฐจะเข้าไปยึดทรัพยากรมาจัดการเอง ชุมชนได้จัดการทรัพยากรที่เป็นฐานความอยู่รอดของชุมชน ด้วยกฎจารีตของชุมชนเอง โดยกฎเกณฑ์ตามจารีตของชุมชนในการใช้ทรัพยากรที่สำคัญ ประการแรกคือ เกณฑ์ในการเข้าถึงทรัพยากร ผู้มีสิทธิเข้าถึงทรัพยากรจะต้องเป็นสมาชิกชุมชนที่อยู่กับฐานทรัพยากร และสิทธิของผู้มาก่อน ผู้ที่พบสิ่งที่ต้องการก่อน ก็ถือว่าสิ่งที่พบนั้นเป็นของคนคนนั้น เมื่อเลิกเก็บสิทธินั้นก็หมดไป จะจองยาวถาวรเลยไม่ได้

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาถึงระบบอำนาจของชุมชนเพื่อให้ราษฎรในชุมชนจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชนเพื่อกำหนดสิทธิการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

2.2 การจัดการท่องเที่ยว

องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization หรือ WTO) แห่งองค์การสหประชาชาติได้กำหนดความหมายของการท่องเที่ยวว่าจะต้องเป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยเป็นประจำไปยังสถานที่อื่น ๆ เป็นการชั่วคราว การเดินทางนั้นผู้เดินทางเดินทางด้วยความสมัครใจไม่ใช่เป็นการถูกบังคับ และการเดินทางเพื่อวัตถุประสงค์ใดที่ไม่ใช่เดินทางเพื่อประกอบอาชีพ หรือหารายได้ โดยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะเกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยวที่ใช้บริการและซื้อสินค้าด้วยตนเองจากการดำเนินธุรกิจ

องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวจะต้องมีอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ (บุญเลิศ จิตต์วัฒนา, 2548)

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีสิ่งดึงดูดใจ (attraction) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของทรัพยากรการท่องเที่ยว ที่ต้องมีสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยือนสถานที่นั้น
2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องมีเส้นทางขนส่งเข้าถึง (accessibility) ต้องมีเส้นทางหรือเครือข่ายการคมนาคมขนส่งที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงกันระหว่างทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หนึ่งกับอีกทรัพยากรการท่องเที่ยวหนึ่งในบริเวณใกล้เคียง
3. ทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก (amenities) เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกสบายประทับใจอยากอยู่ท่องเที่ยววันขึ้น ทรัพยากรการท่องเที่ยวประกอบด้วย สิ่งดึงดูดใจในการท่องเที่ยวที่มีเส้นทางเข้าถึงอย่างสะดวก รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว การประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวจึงต้องมีการปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยว

หลักการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่จึงประกอบด้วยการจัดการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นคุณภาพที่ได้มาตรฐานสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น การจัดการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นปริมาณของทรัพยากรการท่องเที่ยวหรือความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว และการจัดการท่องเที่ยวที่เน้นสถานที่โดยสุภาวิณี ทรงพรพาณิชย์และคณะ (2557) ได้อธิบายถึงขีดความสามารถในการรองรับการจัดการด้านการท่องเที่ยวในชุมชน ดังนี้

1. ขีดความสามารถในการรองรับได้ ด้านนิเวศวิทยา (Bio-physical or Ecological Carrying Capacity, ECC) เป็นการกำหนดขีดความสามารถของธรรมชาติที่จะแบกรับผลกระทบจากกิจกรรมนันทนาการบนพื้นที่ ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับผลกระทบด้านชีวกายภาพ เช่น ดิน น้ำ สัตว์ป่า และพืชพรรณ เป็นต้น
2. ขีดความสามารถในการรองรับด้านกายภาพ (Physical Carrying Capacity, PCC) เป็นการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดที่เนื้อที่หรือพื้นที่สามารถรองรับ การใช้ประโยชน์ที่ยังสามารถเอื้อให้เกิดกิจกรรมนันทนาการตามต้องการได้ ความเพียงพอของสิ่งอำนวยความสะดวกต่อการใช้ประโยชน์ของนักท่องเที่ยว
3. ขีดความสามารถในการรองรับด้านสังคม วัฒนธรรม (Social Carrying Capacity, SCC) เป็นการศึกษาปริมาณนักท่องเที่ยวสูงสุดต่อช่วงเวลาที่ผ่านมาใช้ประโยชน์ในพื้นที่นั้น โดยไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ประสพการณ์

นั้นหนาแน่นที่ควรได้รับของนักท่องเที่ยว และเกิดผลกระทบด้านความรู้สึก พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นน้อยที่สุด

4. ชัดความสามารถในการรองรับได้ ด้านเศรษฐกิจ (Economic Carrying Capacity) เป็นการมองผลกระทบที่มีผลมาจากสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพ สังคม เศรษฐกิจที่เกิดขึ้นกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จากการพัฒนาการท่องเที่ยวและคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่นที่ได้รับผลกระทบต่อการพัฒนานั้น ๆ ทั้งในด้านสภาพความเป็นอยู่ทางร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ รวมถึงระบบเศรษฐกิจที่ดีขึ้นหรือแย่ลงตามกลไกการท่องเที่ยวในแต่ละฤดูกาลของพื้นที่นั้น

สิทธิชุมชนจึงเป็นสิทธิที่ชุมชนควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน โดยการกำหนดลำดับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ซึ่งการใช้ประโยชน์นั้นจะใช้ได้เพียงจำนวนที่พอเพียง ไม่สามารถกักตุนหรือจับจองทรัพยากรไว้ใช้ตลอดไป และเป็นการใช้สิทธิโดยไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น ชุมชนจะร่วมกันตั้งกฎ กติกาการใช้สิทธิการกีดกันผู้ที่ไม่ใช่สิทธิ และควบคุมดูแลสมาชิกให้ปฏิบัติตามกฎกติกานั้นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง สิทธิชุมชนกับการจัดการธุรกิจท่องเที่ยว : ภูชี้ฟ้า ภูชี้ดาว และภูชี้เดือน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ วิธีการศึกษาเฉพาะกรณีเชิงพรรณนา (descriptive case study) เพื่อพรรณนารายละเอียดเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามสภาพจริงภายใต้บริบทสิ่งแวดล้อมที่เป็นอยู่ ณ ขณะนั้น

3.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 คน จำแนก ดังนี้

1. ผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยว จำนวน 9 คน จะเก็บข้อมูลจากตัวแทนผู้ประกอบการที่พัก ผู้ประกอบการรับส่งนักท่องเที่ยวและ ผู้ประกอบการสินค้าและของที่ระลึก พื้นที่ละ 1 คน
2. ผู้นำชุมชนในพื้นที่ 6 คน คือ ผู้ใหญ่บ้านและสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล

3.2 การรับรองจริยธรรมวิจัยในมนุษย์

โครงการวิจัยขั้นนี้ได้รับการพิจารณาและผ่านการรับรองจากคณะกรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ตามใบรับรองเลขที่ HE-210-2565 วันที่รับรอง 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2565 โดยยึดหลักเกณฑ์ตามประกาศ เสงชิงกิ (Declaration of Helsinki) มีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับภายในประเทศ

3.3 การสร้างเครื่องมือ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

1. ศึกษาเอกสารหลักฐานเกี่ยวกับ สิทธิชุมชน การจัดการทรัพยากรร่วม
2. การสร้างแบบสัมภาษณ์ สิทธิชุมชนกับการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยว: ภูชี้ฟ้า ภูชี้ดาว และภูชี้เดือน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย
3. นำแบบสอบถามไปตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) ตรวจสอบความถูกต้องของข้อคำถาม เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องภายใน (internal consistency) แต่ละข้อคำถามเพื่อพิจารณาความตรงเชิงเนื้อหา และตรวจสอบข้อบกพร่องจากแบบสอบถามที่สร้างขึ้น จากคณาจารย์สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

4. นำผลที่ได้จากการตรวจสอบของผู้เชี่ยวชาญ มาปรับปรุงข้อคำถามแล้วรวบรวมเป็นแบบสัมภาษณ์

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในภาคสนาม พร้อมบันทึกข้อมูลตามแบบบันทึกการสัมภาษณ์ และหลังจากการสัมภาษณ์แต่ละครั้ง ผู้วิจัยจะสรุปประเด็นสำคัญพร้อมวางแผนสำหรับการสัมภาษณ์ครั้งต่อไปว่าควรให้ความสนใจในประเด็นใด

2. การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการจำแนกข้อมูล (typological analysis) โดยผู้วิจัยจะแยกแยะความแตกต่างและความคล้ายคลึงของข้อมูล พิจารณาการเรียงลำดับสอดคล้องกับประเด็นหลักของข้อมูล และการหวั่นย่อข้อมูลลำดับที่หนึ่งแปลความหมายของข้อมูล การเชื่อมความสัมพันธ์กับประเด็นหลักข้อมูล

3. การพิจารณาคุณภาพงานวิจัย โดยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า ด้านข้อมูล (data triangulation) โดยการเปรียบเทียบข้อมูลการสัมภาษณ์ซ้ำกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในกลุ่มเดียวกัน

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 ผู้ประกอบการท่องเที่ยวทั้งหมดเป็นราษฎรอาสาสมัครในหมู่บ้านตามโครงการความมั่นคงตามแนวชายแดน มีอาชีพหลักคือ การเกษตร การประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวเป็นอาชีพรองจะดำเนินการช่วงฤดูท่องเที่ยว เดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ อันเป็นช่วงฤดูหนาว ธุรกิจที่มีการลงทุนสูงคือที่พัก รองลงมาคือการรับส่งนักท่องเที่ยว และการจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึก รายได้จากธุรกิจการท่องเที่ยวน้อยกว่ารายได้จากการเกษตร

4.2 สิทธิชุมชนกับการจัดการธุรกิจท่องเที่ยวประกอบด้วย

1. สิทธิการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วม ผู้มีสิทธิเข้าถึงธุรกิจการท่องเที่ยวคือราษฎรอาสาสมัครของกองทัพบกที่ 3 ที่ได้รับการจัดสรรให้ตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านเพื่อความมั่นคงตามแนวชายแดน หมู่บ้านร่มฟ้าทอง ร่มโพธิ์เงิน และร่มฟ้าหลวง โดยได้รับการจัดสรรบ้านพัก และพื้นที่ทำการเกษตร ได้รับสิทธิการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เฉพาะของแต่ละหมู่บ้าน

2. สิทธิการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ราษฎรใช้ประโยชน์จากพื้นที่ที่ได้รับการจัดสรร สร้างที่พัก การใช้ระบบบริการสาธารณะ ได้แก่ ถนนและระบบประปาภูเขาของชุมชน รวมถึงการสร้างเส้นทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบการท่องเที่ยวร่วมกันกำหนดราคาสินค้า และการบริการนักท่องเที่ยว การควบคุมพฤติกรรมนักท่องเที่ยว การจัดการขยะในแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการกีดกันผู้ประกอบการภายนอกชุมชนไม่ให้เข้ามาประกอบธุรกิจท่องเที่ยวในพื้นที่

ปัญหาของการจัดการท่องเที่ยว คือ ปริมาณของนักท่องเที่ยวที่ลดลง การจัดการขยะในพื้นที่และความไม่มั่นคงในธุรกิจจากนโยบายรัฐด้านการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า

5. อภิปรายผล

5.1 สภาพการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยว

หมู่บ้านร่มฟ้าทอง (ทางขึ้นภูชี้ฟ้า) หมู่บ้านร่มโพธิ์เงิน (ทางขึ้นภูชี้ดาว) และหมู่บ้านร่มฟ้าหลวง (ทางขึ้นภูชี้เดือน) เป็นหมู่บ้านที่ถูกจัดตั้งจากโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงตามแนวชายแดน กองทัพบกที่ 3 โดยคัดเลือกราษฎรอาสาสมัครจากประชาชนในพื้นที่ และทหารผ่านศึกเข้าไปตั้งถิ่นฐาน มีการสร้างบ้านพักในพื้นที่ 50 ตารางวา และจัดสรรพื้นที่ทำการเกษตร 15 ไร่ โดยมีเงื่อนไขให้ผู้รับสิทธิ์ต้องตั้งถิ่นฐานทำกินในพื้นที่ที่กำหนด การถ่ายโอนสิทธิ์ได้เฉพาะทายาทที่มีความประสงค์ประกอบอาชีพบนพื้นที่ที่ได้รับการจัดสรรเท่านั้น ไม่สามารถซื้อขายสิทธิ์การเข้าพักอาศัยหรือการทำให้ประโยชน์ในพื้นที่ได้ กรณีผู้ได้รับสิทธิ์ไม่มีความประสงค์ใช้ประโยชน์ คณะกรรมการหมู่บ้านจะแจ้งกองทัพบกที่ 3 พิจารณาผู้ให้ประโยชน์จากบัญชีรายชื่อราษฎรอาสาสมัครที่มีความประสงค์จะใช้ประโยชน์ในพื้นที่จัดสรรต่อไป

จากการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติภูชี้ฟ้า บริเวณรอยต่อระหว่างอำเภอเทิง กับอำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย นักท่องเที่ยวได้ขึ้นมาชมทัศนียภาพอันงดงามประกอบกับการสร้างถนนสายบ้านฮวก-ผาตั้ง เกิดเส้นทางท่องเที่ยวภูชี้ฟ้า-ผาตั้ง ทำให้เกิดธุรกิจที่พัก และการจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยวที่หมู่บ้านร่มฟ้าไทย อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย จนกระทั่งมีการตัดถนนขึ้นภูชี้ฟ้าจากหมู่บ้านร่มฟ้าทอง อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงรายอีกเส้นทางหนึ่ง ทำให้เกิดธุรกิจที่พัก การรับส่งนักท่องเที่ยวและการจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยวที่หมู่บ้านร่มฟ้าทอง

เมื่อกลุ่มราษฎรหมู่บ้านร่มโพธิเงิน และหมู่บ้านร่มฟ้าหลวง เห็นว่าการประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้เสริมจากรายได้หลักคือ การประกอบอาชีพทำการเกษตร ประกอบกับนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางภูชี้ฟ้า-ผาตั้ง ของอำเภอเวียงแก่น ผู้นำชุมชนหมู่บ้านร่วมกับราษฎรได้พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวภูชี้ดาว และภูชี้เดือนทั้งนี้สภาพถนนจากเส้นทางหลักขึ้นสู่ลานจอดรถก่อนเดินเข้าขึ้นยอดภูทั้งสามเป็นถนนที่แคบ คดเคี้ยว และสูงชัน ผู้ที่ไม่มีความชำนาญไม่สามารถเดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัวได้ ราษฎรในพื้นที่จึงจัดบริการรถยนต์ขับเคลื่อนสี่ล้อรับส่งนักท่องเที่ยว

นอกจากนี้บริเวณลานจอดรถรับส่งนักท่องเที่ยว ยังมีผู้ประกอบการจากราษฎรในพื้นที่จำหน่ายสินค้า ประเภทอาหาร ผลผลิตทางการเกษตร และของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยวอีกด้วย ดังจะเห็นได้ว่ากลุ่มผู้ประกอบการการท่องเที่ยวภูชี้ฟ้า ภูชี้ดาว และภูชี้เดือน เป็นผู้ประกอบการในชุมชนจัดสร้างที่พัก ร่วมกันพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะเด่นเป็นอัตลักษณ์ดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน สร้างรายได้กับผู้ประกอบการท่องเที่ยวในชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง สอดคล้องกับงานวิจัยของอริยาพร คันธมาลาเจริญ (2564) ที่ศึกษาการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าพื้นที่ตำบลก๊อตช้างเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ เนื่องจากความน่าสนใจของกิจกรรมการท่องเที่ยว การเข้าถึงที่สะดวก และมีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับ ทั้งยังมีการสนับสนุนจากส่วนของทางหน่วยราชการ กลุ่มงานในชุมชนและผู้ประกอบการในการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเพื่อร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นต้นทุนของการท่องเที่ยวร่วมกัน

กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยวภูชี้ฟ้า ภูชี้ดาวและภูชี้เดือนใช้สิทธิชุมชนในฐานะราษฎรอาสาสมัครโครงการพัฒนาพื้นที่เพื่อความมั่นคงตามแนวชายแดนของกองทัพบกที่ 3 ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่ได้รับสิทธิ ประกอบกับการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว เพื่อใช้รถยนต์รับส่งนักท่องเที่ยวขึ้นภูชี้ฟ้า ภูชี้ดาวและภูชี้เดือน และการจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึก โดยผู้ประกอบการทั้งหมดเป็นราษฎรอาสาสมัครของแต่ละหมู่บ้าน แบ่งพื้นที่ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวอย่างชัดเจน

5.2 สิทธิชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยว

1. สิทธิการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

ผู้ประกอบการท่องเที่ยวภูชี้ฟ้า ภูชี้ดาวและภูชี้เดือน คือราษฎรอาสาสมัครโครงการหมู่บ้านเพื่อความมั่นคงตามแนวชายแดน เมื่อเกิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ ราษฎรบางส่วนได้ปรับเปลี่ยนกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้วยการปรับปรุงที่พัก จนกระทั่งสร้างที่พักในรูปแบบรีสอร์ทรองรับนักท่องเที่ยว การรับส่งนักท่องเที่ยวและการจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยวสอดคล้องกับงานวิจัยของสมศักดิ์ มกรมณเฑียรและคณะ (2559) ที่ได้ศึกษาการพัฒนายุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน พบว่า วิสัยทัศน์ พันธกิจและเป้าประสงค์เป็นความต้องการที่เกิดขึ้นจากชุมชนทุกภาคส่วนมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน ด้านศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน ผู้นำชุมชน ตลอดจนผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่มีความสามารถพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนได้ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน รวมทั้งการมีสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่หาชมและสัมผัสได้ยาก เป็นจุดที่สร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยว

ชุมชนสามหมู่บ้านประกอบด้วยหมู่บ้านร่มฟ้าทอง หมู่บ้านร่มโพธิเงิน และหมู่บ้านร่มฟ้าหลวง แต่ละชุมชนได้พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อให้ผู้ประกอบการขับรถรับส่งนักท่องเที่ยว และผู้จำหน่ายสินค้าและของที่ระลึก เช่นเดียวกับงานวิจัยของพรตณีย์ วัชรอนพัฒนธาดา (2565) ที่พบว่าการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยวส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ด้านการพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว ด้านการสร้างเชื่อมั่นและส่งเสริมการท่องเที่ยว และด้านการพัฒนาสินค้า บริการและปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยว ทั้งนี้เป็นเพราะด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยวนั้นเป็นบริการสาธารณะ รวมถึงการกีดกันผู้ประกอบการภายนอกไม่ให้เข้ามาประกอบธุรกิจในพื้นที่ โดยเฉพาะการเปลี่ยนโอนกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินเพื่อสร้างรีสอร์ท เนื่องจากเงื่อนไขในการซื้อขาย การถ่ายโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินถูกกำหนดไว้อย่างชัดเจน

แตกต่างจากการถือครองที่ดินในพื้นที่ป่าเขาพื้นที่อื่นที่เจ้าของที่ดินสามารถถ่ายโอนกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินให้กับผู้อื่นได้

การใช้สิทธิชุมชนของผู้ประกอบการท่องเที่ยวจึงเป็นการสร้างเงื่อนไขเพื่อกีดกัน ผู้ประกอบการภายนอก รวมถึงวางกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสาธารณะในชุมชน จากกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยวด้านการสร้างเส้นทาง การบำรุงรักษาเส้นทาง และระบบน้ำประปาภูเขา รวมถึงการเก็บค่าธรรมเนียมพิเศษจากผู้ประกอบการท่องเที่ยวเพื่อใช้เป็นกองทุนของหมู่บ้าน สอดคล้องกับอดิศร ภูสารและ สุมาลี นี สาดสง่า (2564) กล่าวถึงการจัดการทรัพยากรร่วมในชุมชนโดยที่ชุมชนได้ใช้สิทธิเข้ามามีการจัดการทรัพยากรร่วมโดยการกำหนดกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์ สิทธิการใช้ประโยชน์ การกำหนดพื้นที่ ช่วงเวลา ทำให้ชุมชนเป็นหน่วยทางสังคม นอกเหนือจากหน่วยรัฐและเอกชน การจัดการทรัพยากรร่วมนี้สืบทอดมาด้วยจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมภายนอก เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรภายใต้วิถีชีวิตในระบบนิเวศโดยมีการร่วมกันจัดการเป็นเครือข่ายชุมชนที่มีระบบนิเวศร่วมกัน เพื่อแสวงหาทางเลือกในการจัดการทรัพยากรตามวิถีของตนเอง ซึ่งรูปแบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนหมู่บ้านร่มฟ้าทอง หมู่บ้านร่มโพธิ์เงินและหมู่บ้านร่มฟ้าหลวง นอกจากจะมีการใช้สิทธิชุมชนกีดกันผู้ประกอบการภายนอกแล้วยังมีการกำหนดกฎเกณฑ์การเข้าใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกัน จากผู้ประกอบการในชุมชนอื่นเป็นการใช้สิทธิชุมชน เพื่อการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวตามที่พิมพ์ลิขิต แก้วหานามและคณะ (2559) กล่าวว่า สิทธิชุมชนไม่ได้เกิดขึ้นจากอำนาจรัฐ แต่เกิดขึ้นจากจารีตประเพณี และปรากฏการณ์ในสังคม ซึ่งรัฐเองมีหน้าที่ต้องออกกฎหมายรับรองภูมิปัญญาท้องถิ่น รับรองสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการ และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนจากทรัพยากร รับรองสิทธิจะรักษาไว้ซึ่งชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน

2. การจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

ผู้ประกอบการท่องเที่ยวภูชี้ฟ้า ภูชี้ดาวและภูชี้เดือน ประกอบอาชีพหลักคือการทำการเกษตร ซึ่งช่วงฤดูการท่องเที่ยวเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ ตรงกับช่วงฤดูหนาวว่างเว้นจากการทำการเกษตร ธุรกิจการท่องเที่ยวจึงเป็นการสร้างรายได้เสริม และหากเป็นช่วงนอกฤดูกาลการท่องเที่ยวก็ยังคงมีผู้ประกอบการที่พักบางรายเปิดรับนักท่องเที่ยว รวมถึงผู้ประกอบการรับส่งนักท่องเที่ยวขึ้นภูก็ยังคงรับนักท่องเที่ยวที่ติดต่อเหมารถขึ้นภูทั้งสาม แต่จะไม่มีผู้ประกอบการสินค้าและของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว

การจัดการท่องเที่ยวส่งผลต่อการกระจายรายได้ให้กับราษฎรในชุมชน แบ่งออกเป็นผู้ประกอบการรายใหญ่ คือกลุ่มผู้ประกอบการที่พัก ซึ่งใช้เงินลงทุนจากการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร รองลงมาคือกลุ่มผู้ประกอบการรับส่งนักท่องเที่ยวและกลุ่มผู้ประกอบการสินค้าและของที่ระลึก มีรายได้ต่อปีประมาณสองในสามของการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร เช่นเดียวกับงานวิจัยของภูวดล บัวบางพลู (2561) พบว่าการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนันทนาการแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ มีการส่งเสริมเศรษฐกิจในพื้นที่ โดยการใช้การท่องเที่ยวส่งเสริมอาชีพให้กับคนในชุมชน พื้นที่เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวโดยให้เป็นผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว

ผลกระทบทางสังคมที่เกิดจากการท่องเที่ยวในชุมชน เนื่องจากชุมชนทั้งหมดเป็นชุมชนที่ถูกจัดตั้งพร้อมกับการสร้างเส้นทางสายบ้านฮวก ผาตั้งและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภูชี้ฟ้า ราษฎรในชุมชนคุ้นเคยกับนักท่องเที่ยวและธุรกิจการท่องเที่ยว การกระจายรายได้ให้ราษฎรในชุมชนจากนักท่องเที่ยวด้วยการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร และของที่ระลึกกับนักท่องเที่ยว รวมถึงชุมชนได้รับเงินทุนเพื่อการจัดกิจกรรมภายในชุมชนจากค่าธรรมเนียมที่เรียกเก็บจากผู้ประกอบการท่องเที่ยวโดยไม่ต้องเรียกเก็บจากราษฎรเหมือนกับชุมชนอื่นในขณะที่ยังกลุ่มผู้ประกอบการที่พักมีข้อตกลงร่วมกันในการแจ้งผู้เข้าพักงดการใช้เสียงตั้งแต่เวลา 22.00 น. - 04.00 น. ป้องกันการรบกวน ผู้พักอาศัยข้างเคียง และราษฎรในชุมชน ซึ่งนักท่องเที่ยวและราษฎรในชุมชนต่างให้ความร่วมมือกันด้วยดี ในขณะที่งานวิจัยของจิตรลดา ปันทอง (2564) ที่วิจัยถึงผลกระทบการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนจังหวัดจันทบุรี พบว่าผลกระทบทางสังคมคือ การเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวทำให้เกิดความแออัดอั้นของคนที่อยู่ในท้องถิ่นลดลง การขยายตัวของนักท่องเที่ยวทำให้คนในชุมชนมีความเคารพซึ่งกันและกันลดลง เกิดการแก่งแย่งแข่งขันระหว่างคนในชุมชนมากขึ้น คนในชุมชน

กลายเป็นคนหลอกลวงคนต่างถิ่นมากขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขนาดครอบครัวในชุมชนและการท่องเที่ยวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ที่ดินเพิ่มขึ้น

การจัดการขยะในพื้นที่ท่องเที่ยว แบ่งออกเป็นการจัดการขยะจากกลุ่มผู้ประกอบการที่พัก และการจัดการขยะในแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบการท่องเที่ยวตระหนักถึงผลกระทบจากขยะจากนักท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพของที่พักและแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากพื้นที่ท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ต้นน้ำ มีข้อจำกัดด้านการจัดการขยะ ตั้งแต่การฝังกลบที่อาจทำให้เกิดการปนเปื้อนกับน้ำใต้ดิน การกองแล้วเผาก็จะมีผลต่อกลิ่นและควัน ผู้ประกอบการท่องเที่ยวใช้วิธีการจัดการขยะด้วยการแยกขยะ นำขยะเปียกเศษอาหารไปฝังกลบในพื้นที่ทำการเกษตร การแยกขยะส่วนที่จำหน่ายกับผู้ประกอบการค้าของเก่า ส่วนขยะที่ไม่มีมูลค่าจะนำไปฝังกลบไปเผาที่เตาเผาขยะหมู่บ้านห้วยหาน ตำบลปอ อำเภอยะเกด ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลปอ จัดสร้างไว้บริการ ในขณะที่การดูแลจัดการขยะตามเส้นทางท่องเที่ยวเป็นหน้าที่ของผู้ประกอบการสินค้าและของที่ระลึก โดยมีผู้ประกอบการรับส่งนักท่องเที่ยวรับผิดชอบนำขยะไปทำลายที่หมู่บ้านห้วยหานเช่นกัน อันเป็นแนวทางการจัดการขยะที่สอดคล้องกับงานวิจัยของ เสวียน เปรมประสิทธิ์ สกนิมา อินจินดา และสุภาพร พงศ์ธรพฤษ (2564) ที่ศึกษาถึงแนวทางการจัดการขยะ ในแหล่งท่องเที่ยวภูทับเบิก จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า แหล่งกำเนิดขยะมูลฝอยในพื้นที่ภูทับเบิกมาจาก 3 แหล่งใหญ่ ๆ คือ ขยะมูลฝอยของชุมชน ขยะมูลฝอยจากที่พัก และขยะมูลฝอยทางการเกษตร ปริมาณขยะมูลฝอยจะผันแปรตามจำนวนนักท่องเที่ยว องค์ประกอบของขยะมูลฝอยส่วนมากเป็นขยะอินทรีย์ที่มีความชื้นสูง โดยมีแนวทางในการจัดการขยะอินทรีย์ ควรมีการนำขยะที่ย่อยสลายได้มาแปรสภาพเป็นปุ๋ยหมักใช้ในระบบเกษตรกรรม เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในการกำจัดหรือขนส่งไปยังพื้นที่กำจัดได้

3. สิทธิชุมชนด้านการร่วมกำหนดนโยบายราษฎรในชุมชนร่วมกันกำหนดนโยบายการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ดังนี้

- นโยบายเกี่ยวกับผู้ประกอบการที่พัก ต้องจัดสถานที่จอดรถสำหรับนักท่องเที่ยวในจุดที่กำหนด และแจ้งนักท่องเที่ยวดใช้เสียงดังตั้งแต่เวลา 22.00 น.

- การร่วมกันพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว แม้ว่าราษฎรบางส่วนจะไม่เกี่ยวกับธุรกิจการท่องเที่ยว แต่เส้นทางท่องเที่ยวเป็นเส้นทางที่ราษฎรทุกคนในชุมชนมีสิทธิใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน เพื่อเก็บของป่า เลี้ยงสัตว์ การดูแลพืชผลทางการเกษตรที่ปลูกในป่าชุมชน ได้แก่ กาแฟ โกโก้ รวมถึงการใช้เป็นสถานที่พักผ่อนของชุมชนลักษณะการจัดการพื้นที่ดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของพงศ์เสวก อเนกจำนพร และนพร ศิริบันเทจศิลป์ (2555) ได้กล่าวว่า สิทธิชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนมีสิทธิจัดการทรัพยากรทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และที่ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เพื่อดำรงไว้ซึ่งการอนุรักษ์ การฟื้นฟู ตลอดจนการจัดการเพื่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืน โดยสามารถต่อสู้เพื่อหลุดพ้นจากกลไกของรัฐที่เข้ามาแทรกแซงอย่างแยบยล และสามารถต่อสู้และดำรงอยู่ได้อย่างเป็นธรรมและสันติ ภายใต้บริบทของสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์

ปัญหาที่พบเกี่ยวกับธุรกิจการท่องเที่ยวภูชี้ฟ้า ภูชี้ดาวและภูชี้เดือน คือการลดจำนวนของนักท่องเที่ยวตั้งแต่เกิดวิกฤตการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 แม้ว่าจะพ้นวิกฤตนั้นมา จำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเข้าชมความงามทางธรรมชาติ ก็ยังคงมีจำนวนลดลง ซึ่งผู้ประกอบการท่องเที่ยวเห็นว่านักท่องเที่ยวในพื้นที่คงถึงจุดอิ่มตัว จำนวนนักท่องเที่ยวที่ลดลง ทำให้ราษฎรในชุมชนที่วางแผนเป็นผู้ประกอบการรายใหม่ตัดสินใจไม่ลงทุนสร้างที่พักเพิ่มเติม ผู้ประกอบการรายเก่าจะไม่ลงทุนขยายห้องพักและให้ความสนใจกับการประกอบอาชีพทำการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพหลัก

ปัญหาที่สร้างความวิตกกังวลสำหรับกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยวทุกกลุ่มธุรกิจคือ ความไม่มั่นคงในกรรมสิทธิ์ที่ดินและการเข้าใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ป่าชุมชน เนื่องจากการได้รับสิทธิใช้ประโยชน์ในพื้นที่ โดยกองทัพบกที่ 3 ซึ่งอนุญาตให้เข้าอาศัยในบ้านพักและกำหนดพื้นที่ทำกิน โดยปราศจากเอกสารสิทธิ์ มีการระบุถึงการให้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชุมชน และการใช้ประโยชน์จากเส้นทางท่องเที่ยว การสูญเสียต่อการลงทุนเพื่อพัฒนาพื้นที่โดยไม่มีกฎหมายรองรับ ดังที่ ปานาโยตู (Panayotou) (2525) ได้กล่าวว่า ความไม่มั่นคงในกรรมสิทธิ์ของการครอบครองที่ดินจะเกิดขึ้นเมื่อไม่มีความแน่ชัดว่าใครเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในการครอบครองที่ดิน การลงทุนใดก็ตามในปัจจุบันที่ดินผืนใดเพื่อ

หวังผลประโยชน์ระยะยาวในอนาคต บางครั้งต้องอาศัยเงินลงทุนจำนวนมากแต่ถ้าผู้ลงทุนไม่แน่ใจในกรรมสิทธิ์ของการครอบครองที่ดินผืนนั้น การลงทุนก็จะน้อยกว่าที่ควรจะเป็น ความกลัวว่ารัฐจะเวนคืนก็มีผลต่อการลงทุนที่คล้ายกัน

นโยบายรัฐบาลตามประกาศ คสช. ที่ 64/2557 หรือนโยบายทวงคืนผืนป่าสร้างความวิตกกังวลให้กับผู้ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยเฉพาะธุรกิจที่พักต้องใช้นเงินลงทุนเพื่อการก่อสร้างเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะที่พักที่ปลูกสร้างในพื้นที่ทำการเกษตร หากมีการรื้อถอนและยึดพื้นที่ ดังกรณี ภูทับเบิก จังหวัดเพชรบูรณ์ และดอยม่อนแจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ จะสร้างความเสียหายต่อผู้ประกอบการที่พักอย่างมาก ดังที่พบในงานวิจัย อารตี อยุทธธร (2561) ทำการศึกษาถึงการปรับตัวและต่อรองของชุมชนผ่านโครงการลดผลกระทบจาก การเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายทวงคืนผืนป่าพยายามต่อรองเรื่องสิทธิการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่รัฐไม่สามารถควบคุมดูแลได้อย่างทั่วถึงเนื่องจากรัฐไม่มีกำลังคนและงบประมาณ ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ป่าเป็นผู้ดูแล และจัดการป่าไม่อย่างมีประสิทธิภาพ จึงนำมาสู่ข้อเสนอต่อรัฐที่ว่ารัฐควรส่งเสริมให้ชุมชนมีสิทธิตามกฎหมายในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนนโยบายการอนุรักษ์ทรัพยากรของรัฐสวนทางกับการเติบโตทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่รัฐ การดำเนินการของรัฐโดยเฉพาะเรื่องการวางแผนเขตระหว่างพื้นที่อนุรักษ์ พื้นที่ทำกินและพื้นที่อยู่อาศัย

แม้ว่าการจัดตั้งหมู่บ้านเพื่อความมั่นคงตามแนวชายแดน กำหนดให้ราษฎรอาสาสมัครเข้ามาตั้งถิ่นฐานโดยกำหนดเขตพื้นที่ทำกินและพื้นที่อยู่อาศัย อย่างชัดเจนตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2532 ภายหลังมีการจัดตั้งหน่วยด้านการจัดการป่าไม้ กำหนดเขตจัดการพื้นที่ต้นน้ำในพื้นที่ภูชี้ฟ้า ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำ ที่ราษฎรในพื้นที่ร่วมกันกำหนดเกณฑ์การใช้ประโยชน์เชิงอนุรักษ์ในลักษณะของป่าชุมชน จึงไม่พบความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับราษฎรในพื้นที่ทับซ้อนดังกล่าว จนกระทั่งรัฐมีนโยบายจัดตั้งอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า ซึ่งต้องขยายพื้นที่อนุรักษ์เดิมเข้าไปในพื้นที่ป่าชุมชนและพื้นที่ทำกินของราษฎรในพื้นที่จนเกิดการรวมตัวเดินขบวนเรียกร้องให้ทบทวนนโยบายดังกล่าว รวมถึงการให้ความสำคัญกับการจัดการพื้นที่โดยชุมชนและการใช้สิทธิชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ แต่รัฐก็ยังยืนยันการปฏิบัติตามกฎหมาย อันเป็นการลดทอนพลังอำนาจของชุมชน ดังที่พบในงานวิจัยของ พิมพ์ประไพ สนิทวงศ์ ณ อยุธยาและชัยณรงค์ เครือนวน (2562) ที่ได้ศึกษาเรื่องสิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ชายฝั่งทะเลตะวันออกพบว่า โครงสร้างอำนาจในการจัดการทรัพยากรที่รัฐและกลไกรัฐมีบทบาทเหนือกว่าชุมชน แม้ที่ผ่านมาชุมชนสามารถกำหนดกติกาหรือข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้ แต่ปฏิบัติการทั้งหมดกลับเกิดขึ้นภายใต้โครงสร้างอำนาจรัฐ เนื่องจากรัฐมีกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร และมีสถาบันที่เป็นทางการรองรับการใช้อำนาจรัฐส่งผลโดยตรงต่อความเป็นอิสระ (Autonomy) และเกิดการลดทอน (Reduce) พลังอำนาจของชุมชน

ดังจะเห็นได้ว่านโยบายการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า ซึ่งกำหนดพื้นที่อุทยาน ฯ ขยายเข้าไปในพื้นที่ป่าอนุรักษ์เดิมไปยังพื้นที่ป่าชุมชน และเส้นทางการท่องเที่ยวภูชี้ดาวและภูชี้เดือน จะส่งผลกระทบต่อผู้ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่ เนื่องจากพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 กำหนดให้มีการควบคุมดูแลผู้ประกอบการที่พัก การเรียกเก็บค่าธรรมเนียมจากนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะการเรียกเก็บค่าธรรมเนียมจากผู้ประกอบการรับส่งนักท่องเที่ยวและผู้จำหน่ายสินค้าและของที่ระลึกในอัตราสูง มีแนวโน้มข้อขัดแย้งระหว่างราษฎรในพื้นที่ ผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวกับเจ้าหน้าที่รัฐ ดังที่ ศรีราชา เจริญพานิช (2557) กล่าวว่า การประกาศเขตอุทยานและป่าสงวนดำเนินการโดยการกำหนดแนวเขตลงบนแผนที่ทหาร โดยไม่ได้มีการสำรวจจริง เนื่องจากขาดแคลนบุคลากรและงบประมาณประกอบกับขนาดพื้นที่ที่กว้างใหญ่ การสำรวจพื้นที่จริงทำได้เต็มที่จึงพบว่าประมาณหนึ่งในสามของพื้นที่ป่าสงวนได้ถูกใช้ทำการเกษตรอยู่แล้ว ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับหน่วยงานภาครัฐมาตลอด จนถึงปัจจุบันกล่าวคือเกษตรกรถูกกล่าวหาว่าบุกรุกเขตอุทยาน หรือป่าสงวนทั้ง ๆ ที่การประกาศเขตอุทยานหรือป่าสงวนไปบุกรุกที่ทำกินของเกษตรกร ซึ่งเป็นผู้ดูแลรักษาป่าตามวิถีชีวิตที่ต้องอาศัยทำมาหากินร่วมกับธรรมชาติมาตลอดทั้งชีวิต และโอกาสที่จะขอเพิกถอนการประกาศนั้นก็ยากอีก สำหรับกรณีผู้ประกอบการท่องเที่ยวภูชี้ฟ้า ภูชี้ดาวและภูชี้เดือน ซึ่งเคยประสบปัญหาขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่รัฐเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม้ แม้ว่าชุมชนจะรวมตัวกันคัดค้านหรือไม่ยินยอมรับอำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐ แต่ผู้ประกอบการท่องเที่ยวก็จำเป็นต้องยอมรับนโยบายของรัฐ รวมถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในที่สุด

เนื่องจากไม่มีทุนทรัพยากรจะต้องดำเนินการในชั้นศาล รวมถึงไม่มีบุคลากรที่มีความรู้ด้านกฎหมายเพียงพอให้คำแนะนำกับกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยวได้

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะทางการบริหาร

1. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ควรสร้างข้อตกลงร่วมกับผู้ประกอบการและราษฎรเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่เพื่อสร้างความมั่นใจถึงขอบเขตการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ทำให้ผู้ประกอบการเกิดความมั่นใจในการลงทุนพัฒนาสิ่งสนับสนุนการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยว ภูชี้ดาวและภูชี้เดือน อย่างยั่งยืน

2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจัดระบบการจัดการขยะในพื้นที่ท่องเที่ยว การจัดพื้นที่ทำลายขยะภายใต้ข้อจำกัดที่จะไม่สร้างผลกระทบทางนิเวศต่อนักท่องเที่ยว ราษฎรในพื้นที่และราษฎรโดยรอบเนื่องจากพื้นที่ท่องเที่ยวอยู่บนภูเขาสูง และเป็นพื้นที่ต้นน้ำ การทำลายขยะในพื้นที่จะส่งผลกระทบต่อประชาชนเป็นวงกว้าง

3. การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวภูชี้ดาวและภูชี้เดือน ที่มีลักษณะภูมิลักษณะโดดเด่น งดงาม เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางท่องเที่ยวในทุกฤดูกาล

6.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. รูปแบบของการกีดกันการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของราษฎรที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่
2. การบังคับใช้กฎหมายป่าไม้กับวิถีชีวิตของราษฎรในพื้นที่ป่าไม้
3. การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของราษฎรจากพื้นที่ราบที่อพยพขึ้นมาตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ภูเขาสูง

7. องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

การใช้สิทธิชุมชนเพื่อจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่สาธารณะรวมถึงการกีดกันผู้ไม่เป็นสมาชิกของชุมชนเพื่อความมั่นคงทางสังคม เศรษฐกิจและการจัดการทรัพยากรร่วมเป็นกระบวนการจัดการเหนืออำนาจรัฐ แต่ก็เป็นวิธีการจัดการทรัพยากรในพื้นที่โดยชุมชนอย่างมั่นคงและยั่งยืน

8. เอกสารอ้างอิง

จิตรลดา ปันทอง. (2564). ผลกระทบของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนจังหวัดจันทบุรี.

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, 16(58), 34-45.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. กรุงเทพฯ : เพรส แอนด์ไซน์.

ปานาโยตู, ธีโอดอร์ (Panayotou, Theodore). (2525). เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยสวัสดิการสังคม ความล้มเหลวของระบบตลาดและการจัดสรรทรัพยากร (ชัยวัฒน์ สหัสกุล, ผู้แปล). ใน สุธาวัลย์ เสถียรไทย และเรณู สุขารมณ (บรรณาธิการ). เศรษฐศาสตร์ทรัพยากรธรรมชาติ. กรุงเทพฯ : ส่องสยาม.

พงศ์เสวก อเนกจำนงพร และนพพร ศิริบันเทจศิลป์. (2555). สิทธิชุมชนกับการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำ ในสังคมไทย.

วารสารนักบริหาร, 32(1), 183-189.

พชรดนัย วัชรธนพัฒนธาดา. (2565). ความสัมพันธ์ของการบังคับใช้กฎหมายด้านการท่องเที่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่นด้านการท่องเที่ยวในอำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์. วารสารมจรการพัฒนาสังคม, 7(2), 237-247.

พิมพ์ประไพ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และชัยณรงค์ เครือวนน. (2562). สิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น หลักคิดและความเป็นจริงทางสังคม: กรณีศึกษาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก. วารสารทางกาเมืองการบริหารและกฎหมาย, 11(3), 39-63.

พิมพ์ลิขิต แก้วหานาม และคณะ. (2559). สิทธิชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษาบ้านคำไผ่-โนนสง่า จังหวัดกาฬสินธุ์. วารสารการบริหารการปกครอง, 5(2), 198-220.

- ไพสิฐ พานิชกุล. (2546). สิทธิชุมชน ปัญหาและพัฒนาการทางความคิด. ใน ชลธิชา สัตยาวัฒนา (บรรณาธิการ). **สิทธิชุมชนท้องถิ่นพื้นเมืองดั้งเดิมล้านนา กรณีศึกษาชุมชนลัวะ ยวน ลื้อ ปกาเกอญอ(กะเหรี่ยง) ในจังหวัดน่าน เชียงรายและเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ : นิติธรรม.
- ภูวดล บัวบางพลู. (2561). แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน อุทยานแห่งชาติเขาคิซมัญญู จังหวัดจันทบุรี. **วารสารวิจัยรำไพพรรณี**, 12(2), 91-101.
- เลิศชาย ศิริชัย. (2546). สิทธิชุมชนและปัญหาสิทธิชุมชนท้องถิ่นภาคใต้. ใน ชลธิชา สัตยาวัฒนา (บรรณาธิการ). **พลวัตสิทธิชุมชนกระบวนทัศน์ทางมานุษยวิทยา**. กรุงเทพฯ : แปลนพรินต์.
- ศรียาชา เจริญพานิช. (2557). สิทธิชุมชน :สิทธิในที่ดินของชุมชนเกษตรกรรม. **วารสารศาลรัฐธรรมนูญ**, 18(52), 224- 237.
- สมศักดิ์ มกรมณเทียร และคณะ. (2559). การพัฒนายุทธศาสตร์การบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในพื้นที่วนอุทยานภูชี้ฟ้า อำเภอ เทิง จังหวัดเชียงราย. **วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ**, 9(1), 82-96.
- เสวียน เปรมประสิทธิ์ สกิดา อินจินดา และสุภาพร พงศ์ธรพฤกษ์. (2564). องค์ประกอบของขยะและแนวทางการจัดการขยะในแหล่งท่องเที่ยว ภูทับเบิก จังหวัดเพชรบูรณ์. **วารสารทางวิชาการ วิทยาศาสตร์และวิทยาศาสตร์ประยุกต์**, 2564(2), 1-11.
- อดิสร ภูสาระ และสุมาลีณี สาดสำง. (2564). การจัดการทรัพยากรร่วม. **วารสารวิเทศศึกษา**, 1(2), 93-114.
- อัจฉริยาพร คันธมาลาเจริญ. (2564). การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวในแนวทางการท่องเที่ยว 4.0 กรณีศึกษาพื้นที่ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่. **วิทยานิพนธ์การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนผังเมืองและสภาพแวดล้อม, มหาวิทยาลัยแม่โจ้**.
- อารตี อุตฺตร. (2561). การปรับตัวของชุมชนผ่านโครงการ ลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในจังหวัดเชียงใหม่. **วารสารจัดการสิ่งแวดล้อม**, 14(2), 16-41.